

Landskap: Småland
Härad: Västbo
Socken: Kulltorps
Uppteckningsår: 1946

Upptecknat av: Alfred Löberg
Adress: Lanna
Berättat av: Född år 1877 i Lanna, Kulltorps socken.

- Beskrivning av kulltorps-bon: s. 1.
- Dialekter: s. 1.
- Byggnadsställt, inspridning m. m.: s. 1-2.
- Arbete på vinterkvällarna: s. 2.
- Klädesdräkten: s. 2.
- Värt färger: s. 2-3.
- Odöd barn, -magi: s. 3.
- Barnop: s. 3.
- Fäglars läten: s. 3.
- Ett berättelse om Kulltorps-bons årlighet: s. 3-4.
- Från dundervisningen: s. 4.
- Husgofrum, m. fl. övernärsrätten: s. 4.
- Första maidi främre bunden "nedsläta"
- flickan: s. 5.

I ätta bort zinkdomar i träd.	s. 5.
Arbetet på gården.	s. 5-6.
Tomten.	s. 6.
Kol och malm.	s. 6.
Transport av bräder o. annat virke.	s. 6.
Inköp av försäljning av specier.	s. 6.
Maträdder o. matordning.	s. 6-7.
Östboar och Västboar.	s. 7.
Kyrkobesök.	s. 7.
Förhållandet till prästen.	s. 7.
Påskveckan.	s. 7.
Midsommardistång. (LWF. 46)	s. 7.
Drämma om sin tillkommande.	s. 7-8.
Midsommardagg till jäst.	s. 8.
Lucia.	s. 8.
Finseder.	s. 8. (LWF 34)
Slättergängen.	s. 9.
Husförhör.	s. 9.
Vargar.	s. 9.

- Fölltis om andra djar. s. 9.
Rämme då man hade Marie
myckelriga på handen. s. 9.
Läga upp kötter till avflyttning. s 10.
Döda och begravning. s. 10.
Stål i kistan. s. 10.

M. 10044: /.

FOLKLIVSARKIVET

Institutionen för folklivsforskning vid Lunds universitet

Folket i Kultorps bygden.

Ett stycke kulturhistoria från förra århundradet.

De kanhända inte ha så värvat varken kulturhistorisk ellitterärt värde, efterföljande skildringar och detta har ej heller i författaren i hägen. Det är blott att från glömskan rädda en del s och historier från gängna tider, seder och bruk. Hur våra fäder levde liv i helg och söcken. Deras tro och överstro, deras arbete sis och sina barns utkomst. Det mästa fick jag mig till live i min barnåren av min farfar och gönde dem i minnet till jag blev så pass försiktig som att jag kunde anteckna dem på lösa lappar o.d. Som farfar uppnådde en ålder av nära 97 år innan han dog, blev det ganska mycket han förtälde mig. Mycket hörde jag även i min fars snickare stad, där vanligtvis byns gubbar samlades under de långa höst- och vinterkvällarna år efter år. Och det var gubbar som kunde berätta, gjorde det gärna, till min stora förtjusning. Fast jag cfta kinder som känsla vid deas spökhistorier, men det kunde ingalunda avhålla mig att så snart gubbarna hunnit samlas, infinna mig och bokstavligen njuta av deras prat. Det var bilder och häckomter underas egentliga födelse, liv som plockades fram och synades. Nu ville de sedan många allesamman under tervan de gamla hedersmännen. Skada att man ej ville tillfälle uppteckna allt de berättade. Det är ingenting närvärzendigt vad jag upptecknat och särlat, men kanske något kan plockas därur och bidraga till kändomen om våra fädernas liv i framförnatiader. -----

skiljer sig nu blott iöga lian länge vorett
skalihär nedan lämna ett stickprov av det gamla språkbruket.
Tåa å a ö = i än är enö. Ajn = En. Bajn = Ben. Stajn = Sten.
Ajnebuske = Enbuske. Väjj = Väg. Grajn = Gren. Öxa = Yxa. Sia = Sida.
Hin sia = Andra sidan. Hin vannen = Andra vägen. Nator = Kvällsmål.
Huet = Huvudet. Öja = Ögat. Etova = Stuga. Pajke = Pojk. Huksa = Komma
Sav = Säg. Söö = Fär. Siie = Släde. Vria = Vrida. Grajp = Grepp. Spaer =
Opidiet = Ängslig, nervös. Angrädd = Ängsköpt. Ijäns = Nyss. Väjje = Väg.
Vrää = Vrän. Laj = Full. Njörgarn = Lingarn. I jaftens = Igår afton. e.
Byggnadssättet skilde sig inte från grönsocknarnas. Man
alltid till att man fick ehdörri plats för boningshuset. Vanligen
flera gärdar i en klunga på näsch höjd. För varje gärd uppfördes ur
boninge huset ~~varje~~
ladugård och lilstuga, och längre merendels i en fyrtant omgivande

M.10044:2.

FOLKLIVSARKIVET
Institutionen för folklivsforskning vid Uppsala universitet

gårdesplanen. Mangårdsbyggnaden var alltid i två våningar och i vanlig fall omålats. Dörren satt mera åt den ena ändan. Och i förstugan, som var tråns, fanns två vänne dörrar jämte en smal och brant trappa till vänningen. Nedersta vänningen hade ett stort rum s. k. stuga, en mindre kammar och kök jämte ett litet skafferi. Andra vänningen användes mest förvaring av kläder och linne jämte kopparfäri som ej varo i dagligt bruk. Denna vänning var blott sällan inredd förutom ett enda rum som brukades till gästrum vid släktmöten och större gästabud. Stugan var det egentligen rummet, där man arbetade om dagen och sov om natten. Väggarna i detta rum varo bestukna med någon ljus limfärg, med ränder och stärtar nägon annan färgton, vanligen bjärt röd eller blå. Om jul, och ibland även vid andra högtidliga tillfällen, behängdes väggarna med s.k. belysning. Men det var blott demera förmögnas som kunde bestygga sig med sådan lyx. Stugan hade tre fönster, ett på gaveln och ett på vardera sidan. Vid gavelfönstret stod ett "lämmabord", brunmålat, och på var sin sida detta ett "byråskåp" och en dragkista. I båda hörnen stodo sängar i färgergranna sparlsakan. I den ena sevo husbondelcket och i den andra, och sonhustru eller gifta döttar. Vidare fanns två utdragssciffor i sängen i den andra. I stugans ena hörn var den väldiga öppna spisen i spiselvrån stod vanligen en säng, så beskrifad att den nerfallit kunde användas som bord. Bredvid spisen var dörren till köket och på den

väggen mellan denne och dörren till förstugan hade den blåmålade golv
färgrika granngar blommor sätta i klockan, sin plats. I hörnet på
sidan förstugudörren, stod ett hörnskåp med dörrar och hyllor. Lägen
man så härtill en eller annan blåmålad stol insmugglad bland de and
sakerna, så kan man nog göra sig en svag föreställning om hur det
var glänsande vitt och vid högtider bestötta med enris. Spiseln pry
omkring kransen låg merendels en rad bläcklinellor ringmörblommor.
I fönstren frödades balsaminer, myrten, pepparröt (Capsium annuum)
pelargonier och Kristi blodsdroppar. (Fuchsia coccinea) med flera.
Om vintern då skymningen dragit över näjden samlades alla huset
medlemmar kring den flammande brasen. Då förtalades sagor, då berätt
spökhistorier och sjönges visor, medan männen slöjda och kvinnorna
stickade eller spunno. Klädedräkten var synnerligen enkel och besto
männien beträffar, utom de vanliga underkläderna av en tröja s.k.
'livstycke' av randigt Viletyg utan armar och utanpå denna en kort
med armar och knäbyxor. Allt av hemvävt tyg. Långa stumper, vid knä
omvirade med brökiga band av ylle garn och hopknutti fön rosett. Gro
skor av läder försedda med mässingsspänne, om sommaren. Om vintern
man utanpå en syttuliknande rock med dubbla knappader, dessa var
av mässing s.k. 'lejonknapper', samt stövlar av läder och ibland ä
dylika, att knäppas eller bindas med lädershören. Petta plagg kalla
ytterstövlar. Kvinnornas dräkt var lika enkel, fast en smula bro
och liksom männens tillverkad i hemmet. Kvinnornas kläder var vanl
randiga stundom svarta. Kjol, tröja och förkläde oftast av samma ty
och prydda med färgrika, konstvävda band och alister av busfliten. Ty
till kläderna vädes av linet som växte på gården och av färens ull
högst sällan som bomullsgarn förekom och kallas för 'läرت', och
ansågs som en stor lyx. Förutom att spinna och väva voro kvinnorna
mycket skickliga i att bereeda många mycket vackra färger såsom svart
gredelint, blygratt, färnebocksrött och lövgrönt av björklöv. Två slag
brunt av lavar kallat stenmossbrunt. Vackra och mycket härlbara både
Den ena klart brun, den andra mörk nästan purpuffärgad med någon
skiftring i violet. Denna siste nämnda färg överträffade alla andra
i hållbarhet och skönhet, men den var ytterst svår att framställa.
Stor del berodde detta på att laven samlades in i lämplig väderlek,
eller nedan, i klar eler mulen väderlek. Sedan näste färgsatsen li

i blöt i fjärrton dagar att draga sig. Under tiden fick den beskådas främmande blickar, ty då blev den oanlig och måste förstöras samt i lavar samlas för ny procedur. Men var det mödosamt så var det också förlorad, och det är endast mycket gamla personer som hört sin farmed eller mormor berätta där om. ——————
 Välden maste elden ständigt brinna på hården och ljuset icke släckte längre barnet var odött. Även medren maste bärna stål på sig. I barne väggan och lindar lades gärna en silverpenning så skulle det aldrig pengar i framtidens klädesplag barnet ikläddes maste vara gammalt, annars blir det värda med kläder och skulie ha tillhörit en flicka om det nu var en pojke tvärtom, för att bringa lycka i kulle. För övrigt var det många andromständigheter som maste iakttagas att barnet inte blev bortbytt, trots barn som ej undfått dopet ansågs vår Herrs inte ta någon vidare not om det var ju en hedning blott. Ej heller var det bra att någon främman person såg barnet naket. Faran för enda ögon var stor. Man brukade därför i allmäbet förse barnet med ett halsbarn. Om en främmande korr maste medren cförnärt spotta tre gånger och samtidigt röra om uti ebrasan. Man löpte också stor fara att trollen passade på i näget obräns. Man körde också stor fara att barnet slutade sätta, magras ögonblick att byta bärn. Detta märktes om barnet sluttade sätta, magras hon och försvann. Till dopet ifördes barnet en vit klänning med det bortbesamme färg, garnnerad med spetsar och band. Som denna dräkt gick mycket län kunde det hända att den var i bruk flera söndagar å zad. Till gudmoder vidtalades alltid någon äldre kvinna i släktens i de flästa barnets farmoder, då det gällde föresta barnet. Det förra bestod ett ga viktigt val enär barnet troddes komma att likna sin gudmoder. Sedan gudmodern fått barnet i sina armar, lässer hon en kort böñ, kyser den spisen på det barnet ej ailt för mycket shall besväras av tandvärk. Men hon maste noga vakta sig för att äta eller dricka, för då blir det svårt i mat och dryck eller som man sade "storätet". Ej heller kan hon glömma eller tappa något, då blir det glömskt och slarvigt. via ankomsten till kyrkan tog man vanligen in hos klockaren om familjen tillde förmögna annars fick de nöja sig med fatigstugan. Unders ringningen fick barnet ej vara ute vid äventyr att bli skvaller än fört efter sammanringningen begav man sig in i templet. Över kyrko den maste barnet bäras med beträckt ansikte annars kunde det lätt bärnas synt eller blygt. Under dopceremonien borde gudmodern tyst läsa formuläret så skulle barnet få sätt läshuvud. Man borde ej heller kyrkan förr än efter gudstjänstens slut. Vid hemkomsten voro släktgrannar samlade till barnsö. Nederlagsplatsen vid bordet skulle gudmodern innehå med barnet i knäet, som den fönamsta gästen. För att barnet sblí muntert og gladlynt skulle gudmodern efter mältiden tråda en de medan hon ännu hade barnet i famnen. Sedan begav hon sig till ladan för att låta den lille röra vid djuren för att få lycka med dessa. Ett barn borde dia i tre år och avvänjas när dagsarna tilltaga och i tvärtom då det kan bli dumt och enfaldigt. Det hände dock ganska att denna tid tänjades ut ännu ett år. Det inträffade t.o.m. att krankarlek till fädernebyggen, samma varma gudsfruktan och redlighet, också samma fördomar och vidskepelse som dessa. Som ett bevis på ärlhet, kan anföras att en bonde från Kultorp en gång på en marknad i Värnamo tillhandlade sig en oxen av en okänd Nydalabo. Kultorpsbon

ej pengar varför man, sedan köpet skett, kom överens om att köpa den angivne plats vi nästa års marknad. På nästa års marknad infann sig köparen efter avtalet på bestämd plats. Men den okände säljaren syn riden led och kvällen nalkades. Indast en liten parvel på tolv år på platsen liksom väntade han nog. Bonden slog sig i prat med pojken och då kom det fram att han skulle hämta betalning för en oxesom han far sält här för ett år sedan. Nu var fadren död och pojken skickat uppåra likviden för oxen. Nu fick pojken sina pengar och vände sig hemmet. Och köparen drog på sitt häliläven han tillfreställa.

Mägn egentlig skräck hade man icke vid denna tid. Det var blott gummor och uttjänta soldater som nätozvigt lärade barnen att läsa. Skrivkonsten ansåg man vara så godt som obehövlig, så det var blott få som inhämtade konsten, men klarade sig redsitts-k. "bomärke", och behövde underteckna någon handling e.d. Under de långa höst- och vinterkvällerna, när längvedsbrasan sprakade på hallen, lyssnade barn med stor andakt till de äldres sägner och berättelser. Här väcktes fantasi och fick näring, här fick det höra spökhistorier och mystisk händelse till varje gnista eller skugga blev en fast eller trolliv. Då berättades hur skogsfrun så fin och fager som den vackraste jung besökte farfar i kojan där han lag och vaktade på milan längst bort i skogen, och sökte där och förföra honom, men han stod emot alla henn konster och hon försvarade med ett hemskt hänskratt sedan han slungat kniv mot henne. Visse ligen var hon bedrärande att se på flamsidan, ryggen var hon ihälig som en båt och försedd med svans. Men milan sätts upp, och farfar fick ett svart arbete innan han fick lägan nedstybb igen. Det kunde även inträffa att skogsfrun var kolaren hulda väckte honom ur sömnen om milan visade tecken att krängla. Eller mormor ringick vall i villande skogen med boskapen, en höftafton såg bergagub stå i sin dörr och vinika henne till sig med ett glittrande smycke. skyndade läsa sitt fader vår bälänges och då försvarann synen. Det h en sång då trollen vro flera och mäktigare, att de rövade bruden från ett bröllopsfölje och förvunno i berget. Man ringde i kyrklockorn prästen läste massan i hopp om att bruden skulle slippa ut. Slutligen slögs bergadörren åter upp och bruden stod på tröskeln rikt smyckad. Med ett glädjercop ilade brudgummen fram för att återtaga sin brud, med ett hemskt brak och dån slöt si åter bergadörren och kyrkklocka sprack, bruden kom aldrig åter, brudgummen blev "velig", d.v.s. underlig.

Därför var det inte så underligt, om den unge mannen s uppväxt och fostrats under dessa förhållanden och lyssnat till alla historier, om alla de mystiska väsen vilka rörde sig överallt omkring honom. Om han under under tidiga morgontimmer hölls vid sjön eller med sitt fiske, tyckte sig se nacken simmande över vattnet i skeppna av en häst. Eller i kvarnforsen hörde de bedrärande tonerna från hans Bj heller var det märkvärdigt då han dagningen vaktade på tjäderns trodde sig se skogsförn som antingen levade honom god jakt eller honom med sin hämd om han fällde hennes älsklingflägel. Eller om hon efter att ha skjutit fem bommar, ansåg bössan förtrollad och för att häva denna läten levande orm rinna genom pipan. Ej mera märkvare det om den unga flickan, som vallade boshopen, såg trullen putsa silver i aftonsolens glans. Eller skräckades av deras glödande skratt till skogens sus, bäckarnas brus och fåglarnas kviitter, tycktesigh ljuva från mystiska väsen och kom att tänka på den vackra vallflicka som blev gift med den östsländske konungsaschen uppsände en av de vandomiga sånger, vilka man än i dag kan få höra från de småländska flickornas läpper. Eller om hon i värens första dagar lägger sig att i häggens eller syrenens skugge och halvt berusad av doften upplever mer än anas kan. Eller om hon i höstdimman som stiger över myrar och längar, ser en hel del berligtsfulla väsen sväva omkring, vid ~~tan~~ -line

Hemkomsten skakas av frostbryningar dels av koldunghed vid lundstunasam nedläggas på sjukbädden. På har hon naturligtvis blivit "gästkräm i vissa hemlighetsfulla medel, såsom att bränna kryt innanför linskyt läsning och besvärjelser. Det fanns också åtskilliga "kloka" och gum som kunde beta från "förgöring" och tandvärk, läsa bort bölder och stämma blod, återskaffa stulet. Kano för femtio år sedan fanns här som fullt och fast trodde på sådan vidskepelse. Och underligt var ju detta då man besinna att barnen i generationer led efter led fått förlädrarnas övertrö inpräntad hos sig. Som en naturlig följd av det blev att många rent hedniska drar blandade i deras annars varma guds fruktans, såsom tex. deras blindartic på ett obekligit öde, vilket att man säg livet från helt annan än kristlig synpunkt. Därför många underkastade man sig utan klagan sitt öde. Sålunda var man högst ovanlite läkare vid sjukdomsfäll. År hans eller hennes "stund" inne står läkarevård föga, såd man. Om någon råkade i lycka eller andra svår avfärdades detta med, "Det är hans öde," och med detta fanns ingen.

Denna vanbro kan i enstaka fall ännu skynta fram i enstaka fall, hon kalltorpsbon i våra dagar. Men de gamles fatalism var grubblig. Om en man mistat sin far eller mor, hustru eller barn, sörjde han intycket denna förlust, som att de ej fätt, "dä i frid," a.v. satt man betvinga ödet och sökt läkare. Hennes stund var inne och vi ska allden vägen vandra, kunde emeder utbrista då hon stod vid sin unga dödsläger. Om tron på nacken, älverna, trölen, skogsrörun och andra natuväsen ska vi längre fram orda litet. Att äro lämningar från ännu äldre tiårs åskräningssätt är tydligt. Hade alltid stor lust byta ut sina bain mot kristna. Detta kunde ske elden på härdens slicknat, intet stål läg på tröskeln eller i barnets tvättvatten och intet Guds ord i vaggan. Ett sådant byte räcktes på barnet trots stor matlust magrade, blev besvärligt och kinkigt. För återfa sitt barn elda den man upp bakungen, satte barnet på bröspaden, låtsades slunga in det i elden, men då kom tillköttringen sätstandes att bortbytta barnet, tog sitt eget med orden, "Jag har inte gjort det barn någonting. Varför vill du då göra mitt illa?" Varifter hon fört det var även stor risk att icke kyrktagna kvinnor kunde bli beröfta de försunmat bärä stål på sig.

Om en flicka ej kunde få pojktvärke utan gav den ene friaren efter andre korpen, så var hon antingen förtrollad eller nedsatt och måste sitt liv förläggif, vilket ansågs som en stor oljecka. Det hände dock ibland att en försnådd friare hämnades med att "nedsätta" flickan. Gick så till att man tog en näl som flickan burit och med vissa läslög in i barken av ett trä, gjord eller i rinnande vattnet. Det gjick för sig sätta ned för viss tid. Men till lycka för den nedsatta fann en och annan klok gumma som kunde ta upp den nedsatta. Att sätta bort tandvärk och bölder gick till på ungefär liknande sätt. Man vidrörd värkande tanden eller bölden med en sticka varefter den slögs in i på en tall, som brukades för detta ändamål. Ett sådant trä var tabu, som fallde ett sådant fick alla dessa krämpor överflyttade på sig. Finns t.o.m. ännu i våra dagar sådana trä som fått stå kvar. Ett bål på huru djupt rottad gammal videkpelser folks medvetande. Flit i hemmen. Kvinnorna föz att sköta om kreaturen och mjölkarna, medan mannen redan kl. 3 eller 4 var i färd med trösket om vintern. Så snu det blev dager maste frukosten vara färdig, varefter mannen drog sig skogen för timmer och vedhuggning. Årsbehovet av ved maste vara hem. huggen och upplagt före påskeveckan, ty sen satt "dymmen" i träet och gjorde det segt att klyva. Under tiden rödde också stor brådskan in. Där surrade spinnrockarnamet kart och där raspade kardarna, ty inna helige veckan masteullen och linet vara förvandlat till garn, a.

blev det skört och deligt, och för övrigt fick intet hänga vid hundratals kvinnorhas lott. Och det var inte bara fördret och rykten som kom t

pen att trivas. Det var en hel del annat också. Så måste det alltid

kvicksilver i dörrrökeln och över dörrenen skjuten skata eller h
Rämjölken d.v.s. mjölken från en nykalvad ko, flick under alla omstän
ter aldrig bäras obetäckt ur ladugården, ty råkade någon med "ögon"
densamma blev den föregjord. Ingen mjölk bortsänkas innan ett kors
över kärlet med stål eller åtrinstone nägra saltkorin kastats i. Lik
måste smör som såltes förses med korseteknet. Då en nykalvad ko fö
gången mjölkades måste börjen ske med vänstra bekspenen och mjölken
givnas kalven. Då en kalv, får eller gris såldes måste noga saltkorn kastats i. Lik
nägot strö följe med ty då kunde turen följa med. Ej heller borde
skänka bort nägot djur ejens endkatt utan betalning om blott nägra
äggjärn mjölkarkon blod. På våren då kreatturen släpptes i vall vid
i bet skulle alia ha en bit av bröd som legat på jultordet, så fick
lycka med dem. De som skötte djuren fingo inte gräla eller vara otill
mot varandra när de varo i djurens närhet. Men trots man iakttagit
detta kreatturen ändå inte trivdes, kalvar och spädgrisar dogo, då må
det cifras. Detta gick så till att man halishöge och spädgris eller
inne i ladugården och grävde ner djuret utan att taga av skinnet i
staden. På sådana gårda där man var lycklig att ha en tonte, som
omkring i ladugår och stall. Där skönc alltid kreatturen av välmåga. I
nedkommo med tvillingar, koarna mjölkade dubbelt och hönen värvpte fl
men tomt mycket nyckfull och snarvill vredes så man måste noga a
sig att stöta sig med honom, ty drog i väg från gården var det också
med turen därstades. Om inte stalliet böls snyget, hästarne väl rykt
och tillräckligt med rent strö fanns, kunde det hända sig att bonde
drängen fick en kraftig örfil just som han öppnade stalldörren. Där
visserligen inte en levande varelse mer än hästen som blank och
skinande stod i sin spila och katten som satt och slikade tassarna
havrekistan. Men bonden förstod nog vem som utdelat örfilen och akt
sig att glömma hålla rent i stalliet. Från den dagen.
Det var en
ganska strävant liv. Kultorpsebon måste föra försedd uppehälle där
små magra tegarna biott gav en medelrättig skörd. På vintern då sjö
myrar frusit till, blev det brätton med körslor av kol och malm till
järnbruken, Närvid i Gnosjö ~~träsk~~ och Åminne i Kärda. Det var kol
från de under hösten utbrända milorna och malmen man hämtat upp ur
myrar, som nu förvandlades i pengar. Sedan växelbete och sådden va
avslutad länge männen under störe delen av sommaren på färdvägar
och transportera båtar och annat till Hälrestad ~~färdvägar~~
På hemvägen fördé man mjölk och specier till köpmannen i Gislaved
Värnamo. En sådan resa tog vanligen en vecka i anspak. En del som
hag för köpenskap, togo mot smör av grannarna och fördé till Göteborg
försäljning. En av dessa Göteborgsbor, han hade förresten sitt be
södra delen av socknen, brukade även som hemlasse medföra det i bela
Västbo så begärliga Lindström och Brattbergs snuset, till försäljning
Andra åter köpte järn från Missafors och Marielunds järnbruk. De ve
ritliga upplevelser dessa färder och utgjorde samtalssämet när man
träffade samman grannar och vänner. Förresten kunde dessa resor och
som hände under desamma, bliiva ämne för en hel liten kulturhistoria.
Kultorpsebon var ingalunda någon läckergom och hans matsedel var
så enkel. Men han fördrade kraftig mat. Till morgonmål eller frukost
åt man vanligast kokt korveller och bröd samt naturligtvis mjölk
Middagen bestod av stekt fläsk och säs, potatis och mjölk och ibland
Den s.k. "merafton", bestod av förutom bröd, stekt korv om vintern, o
sommaren s.k. "spickefläsk", saltat rätt fläsk. Till kvällsmål åt
i regel rågmjölsgröt och mjölk. Man använde sig sällan av tallrikar
åt ur samma fat, såväl husfolk som tjänare. Visserligen hade man någ
stycken tallrikar av trä, men dessa kom icke endast fram om någon främ

råkade komma. Bröd bakade man alltid i rätt sängtora partier och hadde männa der framräts. Det var alltid två sorters bröd som bakades, den ena av båra rågmjöl och togs fram för främmande och vid högtider. Den andagjorde en blandning av råg- och finmalen havremjöl och var det som dagligen kom på bordet. Detta bröd, (hålkakor) trädde på stänger och upphängdes i taket för torning. Det påstods vara ett mycket hälsos, bröd och hade en mycket god smak.

Härdsint och styv nackad var kungen i allmänhet och krusade för ingen, varför han vanligen med knytnack till rätta med sin vederdeloman. Han kom därfor alltid i väldeslagsmål vid 'Stötten', ett vägkors i kärda, vid henvärdar från marken Värnamo. Det hade nämligen alltid rätten viss fiendskap mellan Östb och Västboar, till vilka senare Kulttorpsfolket hörde. Man hade givit Västboarna vedernamnet 'getter' och ansågo fattigare än de maffiga, vilka i sin tur titulerades 'grisar'. Det blev alltid ett fasli bräckande och närfända varhällist dessa parter stötte sammans och blev anläning till mängen hård dust. Kanke var denna sinnets härighet en av det strävsamma liv han utvängades föra under arbetet i skog, mark på färdvägar. Han kunde vara tross stark och barnafrom. Hans moral var okläderlig. Det var sällan några stölder begingos, om så inträffade det av utbölningar. Sedlighetskänslan var djup, varför brott mot själv bude ut vro mycket sällsynta. Detta kanske meran sonen följd av att mycket inkunnat västen. Nu är förhållandena helt annorlunda. Men felat var man i hög grad oförsonlig. Den semiblivit beträdd med stöld ville ingen veta av eller ens hyssa. En kvinna sonräkat på avv kunde aldrig få någon plats och hade ytterst svårt draga sig fram.

Man var mycket kyrksam och besökte i regel gudstjänsterna varje sön kanske icke alltid av religiösa behov, utan meran av gammal vana och att träffa vänner och fränder, uppgora affärer o.d. Man gick ofta till nattvard och gäzna, synnerligenast av dem som sysslade med något farl arbete såsom kolning. Det var många onda mystiska väsen som hotade ensamma kolaren i skogen. Han kanske trodde sig skyddad mot sådant en undföendet av nattvarden. För sin präst hyste man en till videskep gränsande vörndad. Man trodde blottta beröringen av prästkappan kunde vissa sjukdomar. Genom att hålla en flit av densamma medan prästen den på sig, såg man mycket som annars var fördölt. Prästen var också ende man körde av vägen för. Men var Kulttorpsbon otillgänglig och då han träffades på färdvägar eller marknader, så var han däremot ytterlig och förekommande då man gjestade honom i hans hem. Och det var storslagen gjestfrihet som då visades. Det bullades upp allt vad hus förmådde i både mat och dryck. Och den fattig eller tiggare gick aldr chulpen från hans dörr.

Under påskveckan och man sig att vistas på färdvägar eller långt från hemmet. Den tiden många onda andeväsen och trölltyg i farten. De troddes vid denna tiden särskild makt över mänskorne varför det gällde noga vaka sig. Det ju också häxornas speciella tid, då de förbereddes för blåkullaafas på skärtorsdagsnattee. Att vistas uteomhus dessa nätter var inte råd. På påsklördagen samlades undomen på någon höjd för att med risbräns och skjutande söka förgöra de hervändande häxorna. Warefter dagen vanligen avslutades med lekar och dans i någon ödestuga. Påskdager skulle man äta ägg. Det var stora mängder man då konsumerade, vilket kanske berodde på att sedan bjöd man skulle fasta längre dagen. Det vilade alltid en särskild prägel över påskhögtiden. Den var ju den efter den långa arbetsfüllda fastan, den gav hopp att i justare dagar stäng, kring vilken både äldre och yngre samlades för att med lekar dans och vaka, äret vackraste, ljusaste och hoppfullaste tid. Nu har sedan länge varit ur bruk. I midsommartid kunde man även utföra sitt blivande öde. Detta gällde ju förstas ungdoren. Man samlade

Olika slags blommor på sju gärdar, samt sju av varje slag, vilka man se lade under kudden då man gick till sängs. På fick man i örommen se si blivande nake eller maka. Detta kunde även gå för sig om man vid tiden slaget på natten sleg sig ner vid korsväg, då skulle den blivande ofelbart infinna sig. Det hörde förstås till saken att man fastat undan dagen. Man kunde även i denna underbara natt, skada sin blivande om man vid minnats tid klirkar ned i en källa som icke på sju mansåldiar varit utan vatten. Då ser man i vattenspeglar icke sig självt utan sin blivande make. Den dagg som föli under midsommarnatten dugde som gäst vid brödbak. Men ingen högtid dock med sådan andakt och glädjessom julen. Och till ingen gjordes sådona förberedelser som denna. Redan i början av året töt böjade man rusta upp, ty det var mycket som krävdes. Julgrisen måste slaktas under nyet som kom närmast jul annars blev fläsket odryggnblev skörden god och dryg. Var det ymnigt med rimfrost hade man att bliavande årets skörd. Husmcr var i fullfart så gott som dag och natt. De måste skuras och fejas både ute och inne. Bakas och bryggas. Det var en myckenhet bakverk kvinnorna hade att tillreda. Förutom vörnbröd och limpr av rågmjöl, (Under julen använde man endast bröd av råg) bakade kringlor, lever, skorpor och bakelser av vetemjöl. Så skulle det bakas för barnens julhögar små kakor av vörtdeg samt hästar, bockar och renar av vetemjölsdeg. Så fick man ingalunda glömma baka extra för de fattiga, så dagarna före julafhton gingo omkring i husen och måste fägnas med en kbröd jämte svavel, för att juliriden inte skulle grumlas. På julafhtonrs bröd före dagens skulle far själv sätta ut julkärven för fäglarna få ett gen, före dagens skulle far själv sätta ut julkärven för fäglarna få ett träd eller stäng. Medan mor själv sätte över elden en stor gräva och å fyllde denna med kött, korv och vanligen ått halvt grishuvud. Vid midå hälgen ringdes in från kyrktornet, måste alit arbeta vara avslutat, man önsat kläder, samlades allt busficcket kring sovel rytan där man i feta spadet doppade bröd och avsmakade det praktiga julölet. Julafhton kallades här också för "dopparedagen", i skyningen skulle far och mor ensamma sköta om mjölkning och utförding av boskapen, vilken denna kvartag var något rikligare än annars. Då skulle man också omtnala för djuren under den natten var jesu födelsestund inne. Då dessa sysslor undanstcktes dukades julbordet med en vitduk, varpå sättes fram förutom gishuvudet korv, kött, ost, smör samt lutiskensom nu var tvättad färdig, samt ett med risgrynsgrotter garnierad med kossad kanel och sirap. Ech naturligtvis en rägbrödelimpa och mjölk, samt vid varje bordsgäst plats en trädsked. Man sat sedan gemensamt gröten och mjölk, ty talrikar ansägs som en och det fanns kanske inte mer än ett par tre tallrikar av träd, men dess kommosällan tillanvändning. På bordet skulle också stå ett grönljus med lika många grenar som familjen medlemmar. På stallen eller familjens säng medan man sov avsmakade den i Betlehem, herdaras tillbedjan m.m. så hängdes dessa också upp över julbordet. Först sedan hustadden läst julevangeliet, läst en kort bön, man sjungit julsång, gemensamt fick man börja måltiden. Men bryset ej avdukas, man trädde avlidna föräder medan man sov avsmakade den sätta maten. Ett ljus skulle också brinna under natten och trädde upp vid frälsarens födelsestund. En hel del kommande utforskades under kvällen, så skulle man ställa alla husfolket skeden i rad i farstunnen nägot par var omvänt skulle ägaren dö under året. Så var också falle om någon under mätiden utiffran såg in genom fönstret, en gengen syntes hinnan i tid till otte gedastjänsten som tog sin början redan kl. 4 på för att fortsätta till kl. 9 eller 10 på dagen. Att det var ganska på förstande sitta i den icke uppvärmda kyrkan så lång tid, då temperatur

utanför väggarna, kunde sjunka till 25-30 grader, är aldrig försedd med snistrande tjärbullar vid framkomsten kastades i en hög och bildade ett föverlåtligt som lyste vida i den mörka natten. Det var en ansländande syn skräda det långa rad ljusknippen skrilda fram på väggarna mot kyrkan. Var det sni marken burc hästarna skallekransar i olika toner, men tillsammans båda som synföhlits som särskilt uppskattades av barnen, vilka alltid skulle på julottan. Under hemfärden ägde en riktig kappköring rum. Man trodde den som först var hemma, först fick sin skörd inbärgad. Ånå till trettiondedagen skulle ha ordnat sändigtstå dukat och halla besökande karakteras med mat och dryck. Ingen fick ~~bärra~~, bärta ut julen.

Nägct arbete förutom det allra nödvändigaste, företogs ej före trettioanständiga dagar ägde också de obligatoriska släktkalasen rum. Vid samsläkten stor kunde dessa fortsätta ända till kyrkemässan. Vid sambrukade även ungdomen styra med sina dansgillen i nägcn stuga som satsades, där traktering med både mat och dryck, i allsynnerhet det sei förekom. Så ficksattes med samskäm och nöjen till trettiondedagen var julbärdet dukades av. Men utav julbrödet gömdes alltid en kaka av vinkelkreaturen skulde ha var sin bit den dag de släpptes på bete...²²

Järefter vid tog åter den vanliga möden och arbetet.

Om somrarna samlades man i byarna till slättergång, då man intes åt med slättern grannar och vänner. För ungdomen särskilt var detta synnerligen efterlängtad, ty då var man i tillfälle tillträffas. Men ansträngande dagar dessa. Och vanligen kom det svåraste på de ungas. Det var de vattensjuka längsmarkerne som skulle bärjas och den slagna, starren, som skulle föras i land. Sedan detta slutförts åt i slättergröten varefter man begav sig till dansen, på den lövklädda lin där man svände om i yrande polka eller glada lekar till solen titt fram.

Efter detta kom den långa kulna hösten, vars enformighet endast avbröts av de vid denna tid åtekommande husförfällan, vilket man gjorde stora och omfattande tillrustningar enar de att förljdes av slagnas kelas. Så kostsamma kunde dessa husförförhörska vara att det hänt bönder efter ett sådant måst lämna gården och grunda vid denna tid vore vargskallen ett ofta kärt avbrött i det trista elda. Det fanns gott om vargar vid denna tid. Ånda till på 1800-talet sist vargen skulle ha sjutit här av en soldat Jarl, på sextioåret. Gjorde stort chägn bland boskapen. Under svåra vintrar kunde de bli närgångna att de överföile djur som släppte upp till vattnen hundratals i ängsgården. Därför samlades man gärna efter påbud till skall. På många varg fick sin bane, ända till ett dussin ibland. Varje man skulle vara föred med bössa, vargspjut eller yxa. Vargnäten sättes ut och de mest skjutvapen försedda männen ställdes ut på pass och sedan gick skall med skrik, höjtande och triumfningar på krukor och bunkar. Vargen var djur som med både fruktan/hat betraktades av folket här, och man väckte sälien benämna honom med namnet varg. Gräben, tassen och ibland t.o. också bående. Sprang en ekorre över vägen man gick, gjorde man klökast vända om. Berguven och kcipen däckade man aldrig. Ugglan ansågs kunna förmutsäga födelser eller dödsfall i familjerna. Om man vänder en to som räkat komma på rygg, på fötter igen får man sju synder förlätna. Ansågs bringa lycka till gården om svalarna byggde bo i ladutaket. Den var trädlyst, hon trädde var en förtrollad jungfru, det visade hon vackra klarögon. Marie nyckelpiga, eller som hon här benämndes, gull dödade man aldrig. Den unga flickan satte den på sitt finger sägande "Flyg, österflyg, västerflyg söder, flyg norr. Flyg långt bort till min fastemans dörr. Även timmermannen" (Cerambyx) och myrorna aktade sig att skada. Särskilt de senare vilka ansågs vara mycket hämnsgirig.

*Småland
Västbo med
Västbo
Rykt
1876*

*M. 10044:9
Tidningar
1876*

För att bli kvitt rättor, möss och annan ohyra i beningsrum och läder, måste man Thomasmässonatten klockan tolv, ordentligt säga upp dem till svälyttring. Men det dugde ingalunda komma i vardagsdräkten man måste i esina allra bästa kläder, de uppträddes. De skulle tacka den god och trogen tjäntsamt hövligt och lugnt uppmana dem söka sig andra plats då de icke längre behövdes här. Efter en sådan högtidlig uppsägning kon det aldrig i fråga att inte de uppsagda avflyttade.

Det återstår nu blott att yttra några ord om Kulltorpsbrens
sista färd. Då någon person avlidit, skulle ögonen tillslutas och en
sämbok stoppas under hakan för att munnen skulle bli tillsluten. Sed
tvättades liket och sveptes så fint och prydligt som det fanns råd och
lägenhet till i huset. Var det en ung flicka, blev denna vanligen klädd
som brud med myrtenkrona och krans och nedlades i en vitmålad kista.
Den avlidne varit hantverkare skulle han ha nödiga värktyg med sig i
kistan. Någonting nästan obligatoriskt var att hans bränvinsflaska, rök-
och tobakspung skulde följa honom i graven. Detta bevisas av att man
in i senare tider vid gravöppningar funnit flaskor med blanvin uti.

Om en havande kvinna dör, lägges nödiga bärkläder i kistan och hos ett
barn lade man ofta sådana leksaker detta använda till livet.
Hindra den döde "gå igen" lades gärna en bit stål i kistan. Sedan de
anhöriga och slätingarna på begravningsdagens morgon tagit avsked av
döde spikas kistan igen och så beger man sig tillkyrkan för jordfäst
(Vävid även gudstjänsten beväistades) med hästskjuts. Tånnu äldre tid
än här omtalats, bars liket till kyrkegården på bår. Det var vanligen
hel bys manliga befolkning som måste bärda och avlösa bärarna om vä-
var lång. Därav kommer nog ordet "bärslag" i stället för "bylags".
Bärarna kallades "bärakarlar". Dessa skulle innan man avtägde från b-
gravningsgården förplägas med en stor myckenhet mat och dryck. särskilt
det senare, var efter vad de gamla berättade, så riktigt att det t.c.m.
hände att vid framkomsten nägon överdådig sälla elier synnerligen god
till den döde, suttit Brensle över kistan och med flasken i hand druck
blott efter de gamles beättelser man känner till det. Efter en be-
gravning följde så de obligatoriska "gravölet" med mycket ätande och
mera drickande, till sena kvällen ja t.o.m. dagen efter med om det skul-
vara en "hederlig" begravning, vilket det endast var om gästerna voro
många och förplägnaden mycket riklig. Var den döde inte så synnerligen
älskad utan snarare tvärtom, så hans bortsång i stället var kantändarr
av efterlängtad, kunde det ibland hända, att undomen ställdes till med
dans eller åtminstone lekar för att lätta opp sämningen en smula.

Sådant var i korthet de gamles liv och leverne i helg och
söcken i Kulltorp i gångna tider. Nu finnes knappast ens minnet kvar
av. Allt har undergått en stor förvandling och enskapat seder och le-
nadsätt, lyckligtvis nog till det bättre. Men i all sin enkelhet, torv-
tighet, redlighet och gudsfruktan kunnar de gamla vara oss en föresyn.
Det är ur det sätta dessa sätt som hoppet om en ljusare framtid för ve-
bygder spirar.

Lanna den 12 juni 1946.

M. 10044.

FOLKLIVSARKIVET
Institutionen för folklivsforskning vid Lunds universitet

Lunds Universitets Folkminnesarkiv,

Lund.

Härmed bifogas ett avsnitt av mina anteckningar om levnadssättet, seder och bruk bland folket i Kulltorps socken i Småland under förra århundradet. Har sedan ungdomen samlat och upptagit berättelser av gamla gubbar och gamlar. Det sända utgör blottdel av vad jag samlat. Skall nu fortsätta att göra isänt materialet så sända mera. Det är sagor, säner och skrock samt ramvorvisor och berättelser om spöken och andra mystiska händelser, som jag i mina och ungdom hört de gamla förtälja. I händelse att det kan ha något värde för Folkminnesarkivet skall jag snart återkomma.
Hade fått skickat iväg det nu bifogade för länges men som jag nämnde i mitt brev från förra hösten räkade jag ut fölyckshändelse och mäste intagas för vård på Lazaretten i Värnamo. och vistelsen där tog lång tid. Nu är jag i alla fall i tillfälle att fortsätta med mina anteckningar, om de nu kunnna ha något intresse. Vore mycket tacksam för ett svar snarast om jag ska fortsätta samla ihop dylikt material.

Högtakningsfullt

Alfr. Sjöberg,
adress: Lanna.